

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Славия Бърлиева, професор в Кирило-Методиевския научен център-БАН

на материалите, представени за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Класически езици)

В конкурса за заемане академичната длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. Филология (Класически езици), обявен в ДВ. бр. 21 от 15.03.2022 г. за нуждите на ФКНФ, документи е подал гл. ас. д-р Цветан Стефанов Василев (единствен кандидат). Като член на НЖ, утвърдено със заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД-38-201/27.4.2022 г. и избрана за рецензент на първото му заседание оценявам, че научните публикации на кандидата и научно-приложните му, и преподавателски приноси, представени в конкурса, покриват необходимите предварителни изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“. Д-р Василев отговаря напълно на условията за заемане на тази длъжност, поставени в чл. 105, т. 1-5. от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“: той притежава научната и образователна степен „доктор“, заемал е академичната длъжност „главен асистент“ в продължение на 5 години, представил е публикуван монографичен труд, който напълно се различава по тема и обект на изследване от тези на доктората му и няма плагиатство в научните трудове.

Цветан Василев е придобил научната и образователна степен „доктор“ през 2016 г. с дисертационен труд на тема „Езикови особености на гръцките надписи в стенописите на църкви с двуезични надписи от 17 в. в България“, издаден в допълнен и преработен вариант от Университетско издателство „Св. Климент Охридски“: *„Гръцкият език в църквите със смесени надписи от XVII в. България – епиграфски репертоар, езикови особености, механизми на писане“* (2017). Този труд за първи път представя 225 надписа върху фрески от 18 църкви и техните езикови и функционални особености и е изключителен **принос както от лингвистична гледна точка, така и по отношение на историята на изкуството в българските земи**. Темата присъства и в следващи научни публикации на д-р Василев, в някои случаи в съавторство с авторитетни историци на изкуството, които отново показват неговото изследване като ценен инструмент за епиграфски и изкуствоведски изследвания, базиран на задълбочени познания в областта на следкласическия гръцки език и неговите социолингвистични функции, на поствизантийската епиграфика и палеография, литургиката и иконографията. Към тази част от научното му творческо принадлежат освен дисертацията и базираната върху нея книга, още 8 статии и 1 глава от монотематичен сборник, третиращи конкретни въпроси по темата в перспективата на стенната живопис, текстологията, агиографията и гръцко-българския билингвизъм по време на османското владичество на Балканите. За първи път се идентифицира и се характеризира явлението биалфабетизъм и се дефинира функцията на гръцките текстове в изследваните надписи предимно като декоративен елемент на общото сакрално послание на църковната монументална живопис.

За целите на настоящата процедура е важно да се посочат приносите на кандидата, засвидетелствани в основните му публикации, но основният акцент се полага на труда, представен като основен в конкурса – двутомната монография на Цветан Василев *Petrus Deodatus / Петър Богдан – De Antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis / За древността на бащината земя и за българските дела. Tomus secundus / Том втори. Трактатът „За древността на бащината земя и за българските дела“: палеография, текстология, език.* София, 2020 (620+170 с.). ISBN: 978-954- 07-5053-8.

Този труд е съпътстван от две предшестващи го статии, първата от които е „*За древността на бащината земя и за българските дела*“ на Петър Богдан Бакич – структура, съдържание, основни исторически източници.- *Orbis linguarum* (Езиков свят) 2, 2019, 74–85. В нея Цветан Василев представя открития през 2017 г. от Лилия Илиева codex unicus на първия исторически трактат на българското Предвъзраждане и споделя първоначалните си наблюдения върху структурата и съдържанието на текста, както и за някои от основните източници, на които Петър Богдан се позовава. Още в тази публикация авторът успява да покаже мащаба на откритието и значимостта на историографската традиция българите католици. Във втората публикация (*Апостолическо писмо за назначението на Илия Маринов за Софийски епископ от 29 юли 1624 г.*- Балканистичен форум, 3/2020, 224-235) от новооткрития текст на Петър Богдан е ексцерпирана част, посветена на назначаването на първия българин, Илия Маринов, за Софийски епископ през 1624 г. Д-р Василев сравнява това извлечение с латинския текст на **откритото от него копие на апостолическото писмото** за това назначение (Secr. Brev. 955, f. 117–119r.) от Секретния архив на Ватикана, допълвайки съдържанието му с някои исторически данни от трактата. Така изследователят отново доказва ценността на свидетелствата му за българската история, но също и своята отлична подготовка за резултатни археографски проучвания.

Същинският хабилитационен труд е **първото издание на дълго търсената българска история на Сердикийския архиепископ Петър Богдан**, известен и с латинската калка на своето име – Петрус Деодатус, придружено от монографично изследване върху това съчинение.

Историческият трактат за България и българите остава загубен за цели три века и половина след написването си поради несправедливостта на времето (“iniuria temporum“), както казва самият му автор по подобен повод. То предизвиква издирваческите амбиции на най-известни представители на историко-филологическата наука, които проучват историята на Българската католическа църква – Евсевий Ферменджин¹, Любомир Милетич, Никола Милев, Иван Дуйчев, Божидар Димитров, Йоанна Списаревска, Марко Ячов, Борислав Примов, Ишван Тот, Красимир Станчев и

---

¹ *Acta Bulgariae Ecclesiastica ab a. 1565 usque ad a. 1709*, collegit et digessit P. Fr. E. F e r m e n d ž i n, ordinis S. Francisci, provinciae S. Joannis Capistrani, Sacerdos. (= *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*. Vol. XVIII). Zagrabiae, 1887.

мнозина други. Открит е едва през 2017 – от Лиляна Илиева, която преоткрива за поколенията това първо български исторически трактат от Новото време², предхождащ с почти столетие Паисиевата „История славянобългарска“. Това, че проф. Илиева доверява издаването на намерения от нея текст на класическия филолог Цветан Василев, е първата предпоставка за отлично подготвеното издание на нейната находка. По мое мнение в България досега не е подготвяно **критическо издание на латински текст с подобно изключително високо качество**, в най-строгите изисквания за едно истинско *editio critica*. Това е **един от най-значимите приноси на рецензирания тук труд**.

Изданието на текста на *De antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis* от Петър Богдан започва с ВЪВЕДЕНИЕ (с.7-24), представящо накратко Петър Богдан, (подробен разказ за неговата изключителна личност читателят намира във втората книга) францискански монах и мисионер, католически архиепископ на София, написал първата българска история от Новото време. Тук Цветан Василев е поместил и описанието на ръкопис № 689 / γ.Υ.5.8, ff. 308r – 407v, конволут от фонда G. Campori на Университетската библиотека Естензе в Модена (Biblioteca Estense Universitaria), внимателно спазвайки формуляра за каталогизация на ръкописи – доколкото това са му позволили наличните данни.

Във въведението са изяснени принципите на изданието на текста, както и принципите на превода. Това е и един от приносите на публикацията – **установени са принципи на издание на текст, запазен в един единствен препис**. Изследователят е намерил златната среда по отношение на оригиналната ортография и пунктуация – той остава без промяна някои правописни особености, успявайки така да запази както спецификата на печатните издания, ползвани от Петър Богдан, така и на издавания *codex unicus*. Осъществените адаптации, направени за улеснение на съвременните читатели, са подробно описани, така че всеки може да добие адекватна представа за оригиналния текст. В тази перспектива издателят е запазил капитализацията на думите в оригинала, изписването на диграфите <ae> и <oe> с *e caudata*, непоследователността в употребата на нормите на класическата и на средновековната ортография. От друга страна са премахнати ударения на кратките форми на ab и ex и върху последната гласна при някои наречия; използването на <v> и <u> е съобразено със съвременния графичен стандарт,

---

²Илиева, Л. *Открит е първият трактат върху българската история върху българската история: Петър Богдан, за древността на бащината земя и за българските неща*. – Балканистичен форум, 2018, №1, 98-103.

както и до голяма степен това на знаците за пунктуация. При сегментацията на текста е запазено авторското деление на глави и е добавено деление на параграфи и на редове – изискване *sine qua non* за едно съвременно критично издание. Съкращенията от ръкописа са предадени разгърнати в изданието с изключение на съкращенията на *Christus* и производните. Трябва да се подчертае, че като цяло принципите на изданието на текста съответстват на най-добрите практики на съвременната текстология. Цветан Василев реализира **първото критично издание на латинския текст на Петър Богдан**, предоставящо достоверна изследователска база за историко-филологически изследвания на този изключителен историографски паметник.

Следващата въведението БИБЛИОГРАФИЯ (с. 25 – 41), описва изданията на източниците, използвани в оригиналния текст (с. 25 – 36), както и вторичната литература, използвана от изследователя при подготовката на изданието, превода и коментара към историята на Петър Богдан (с. 37 – 41).

Преводът на Цветан Василев показва не само изключителна **прецизност по отношение на коректното представяне на латинския текст**, но и един белетристичен усет, направил българският превод да звучи като излят, увлекателно написан наратив. Той е намерил мярката между архаизирания език и възможностите за неговото възприемане от страна на съвременния читател. Витиеватите фрази на бароковата словесност са предадени в адекватна, разбираема и ясна форма, без да са лишени от пищния си изказ. Принос е и точният превод на сложната терминология, отнасяща се до религиозните ордени, папската канцелария, титулатурата на католическите прелати и църковните обреди, част от която се въвеждат за първи път в българската научна литература.

Втората книга от двутомника, озаглавена ТРАКТАТЪТ „ЗА ДРЕВНОСТТА НА БАЦИНАТА ЗЕМЯ И ЗА БЪЛГАРСКИТЕ ДЕЛА. ПАЛЕОГРАФИЯ, ТЕКСТОЛОГИЯ, ЕЗИК (151 с.), всъщност е **първото по рода си цялостно филологическо изследване върху съчинението на Петър Богдан**. Цветан Василев поставя този свой труд в поредицата модерни издания на изворите за историята на българския католицизъм, начало на която е поставено от Евсевий Ферменджин през 1887 г. Това съчинение остава авторитетен източник за дейността на католическите мисионери заедно с цяла плеяда изследвания, публикувани през ХХ в. Оценявайки предшестващите издания, авторът работи с ясното съзнание за това, че най-ценни са бележките и спомените, които първият

архиепископ на българските католици сам разказва. Опирайки се на трактата на Петър Богдан и на други документи, Василев е съставил негова **биография, допълнена с множество неизвестни досега сведения и нови интерпретации**, още един принос към историята на свързаните с България католически дейци от XVII столетие.

Изследването представя и един аналитичен преглед на творчеството на Петър Богдан, целящ да покаже развитието на неговия мироглед и кулминацията му в историческия трактат *De antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis*. Сравнителният анализ на релации от периода 1640 -1667 очертава няколко тематични кръга в творбите му: те се отнасят до павликяните, до миналото на София и Сердикийския събор и до историята на България и българите. Всички са интерпретирани с повече подробности в историческия трактат, като това е особено подчертано при темата за Охрид или за Сердикийския събор (наричан често Сардикийски) и страстната защита на понякога оспорвания факт, че този вселенски събор се е провел именно на българска земя, в древната Сердика, а не в Сарди.

Седемдесетте глави на исторически трактата са представени от автора на изследването като текст с изящен литературен стил, обогатен с цитати от съчинения на различни автори от античната епоха до XVII столетие. Точното идентифициране на цитатите е едно от приносните постижения във всяко критично издание и тук то без съмнение е изпълнено безупречно. Смайващото многообразие на източниците на Петър Богдан (над 100 произведения от над 70 автора) се вижда ясно в представения в изследването **опис на идентифицираните източници – INDEX LOCORUM** и заключенията върху неговото съдържание, „плод на научен подход, усърден труд и дългогодишна дисциплина“ (с. 78 – 102). С този индекс д-р Василев доказва научната стойност на изследваната от него творба, в която са използвани най-авторитетните съчинения на бароковата историография в перспективата на историята на християнството по българските земи до Покръстването на българите. Тук акцентът е поставен върху приемането на наставления от папа Николай I, а по-нататък върху историята на католическата общност и на францисканските мисии в България и Влашко до учредяването на Софийската архиепископия.

В **ЗАКЛЮЧЕНИЕТО** си (с.100 – 102) към тази част авторът обобщава аргументите за изключителната стойност на произведението на Петър Богдан като историческо съчинение – оригинален научен труд в модерния смисъл на думата, но и „синтезирано обобщение на архипастирския и житейски опит на духовника,

интелектуалеца и латиниста Петър Богдан“. Не остава без внимание и високата документална стойност на проучвания трактат, съдържащ преписи на писма от папската канцелария, от духовни и светски лица, католически йерарси, а и от жители на Чипровци.

РЪКОПИСЪТ, съдържащ трактата на Петър Богдан, е предмет на изложението в последната част на книгата, където е поместен **палеографски анализ**, изясняващ физическите и палеографските му характеристики – размерите, хартията, линирането, водните знаци (птица в профил и шестолъчна звезда с кръст и буквата <F> – и двата вида разпространени в Италия през XVII в. В резултат на този анализ и на сравнението на почерка с писма и релации на архиепископ Петър, авторът доказва, че **ръкописът не е оригинал, излязъл изпод неговото перо, а е дело на професионален копист**, който дори не е познавал кирилското писмо –това се вижда напр. от пресъздадения подпис на влашкия воевода „Йоан Радул“ (с. 106 – 107). Пунктуацията и съкращенията в ръкописа са прецизно описани, както и съкращенията на официалните обръщения на италиански език, които се срещат в оригиналния текст.

Осъществен е **езиков анализ на текста**, чиито резултати дават основание на изследователя да го дефинира като класически латински, „нюансиран от езика на християнската проповед и християнската терминология“ (с. 112). Той не е пропуснал да отбележи и употребата като несклоняеми лексеми на някои турски думи като *cadî* – “кадия“, *srahî* – „спахия“ и др. На ниво ортография и синтаксис са забелязани отклонения от класическата норма, които са естествени по-скоро за средновековни латински текстове. Като цяло Василев стига до заключението, че „езиковите особености на творбата на Петър Богдан свидетелства за високо ниво на овладяване на класическия латински“, със съответните отклонения, характерни за “след-класическия език“. Той е склонен да приеме, че наблюдаваните грешки по-скоро принадлежат на преписвача, отколкото на автора на трактата, а „терминологичният апарат свидетелства за високата му ерудираност, характерна за прелат с висок ранг в католическата йерархия“.

ТЕРМИНОЛОГИЧНИЯТ РЕЧНИК (с. 126 – 134) е съставен за по-лесното възприемане на историята на архиепископ Петър Богдан. За българския читател, обикновено стоящ далече от католическата традиция, обясненията на термини от практиката на Францисканския орден и на Католическата църква изобщо са крайно необходими: богослужебните понятия, календарните празници, документалните формуляри и техните названия, титлите и подходящите за тях обръщения. Този

терминологичен апарат ще бъде от полза за всеки, който се сблъсква с понятията на католическата религиозна практика.

След БИБЛИОГРАФИЯТА (с. 135-146), изданието включва 11 ПРИЛОЖЕНИЯ, онагледяващи използвани от Петър Богдан съчинения и материали, водните знаци на ръкописа и проби от текста на съчинението *De antiquitate paterni soli et de rebus Bulgaricis* от ръкопис № 689 / γ.У.5.8, ff. 308r – 407v на Университетската библиотека Естензе в Модена.

В заключение може да се каже, че имаме пред себе си публикация, която представя на високо научно ниво първото историческо съчинение на българското Предвъзраждане и най-големия български принос в европейската историография. Чрез изданието, подготвено от д-р Цветан Василев, съчинението на Сердикийския епископ Петър Богдан ще достигне до адресатите, за които го е замислил самият той – наследниците на неговото паство в България от една страна и образованата европейска публика от друга.

Трудът на д-р Василев без съмнение покрива най-високите изисквания за един хабилитационен труд и представя своя автор като завършен изследовател с изключителна научна квалификация в областта на неолатинистиката и латинската палеография. Справката по чл. 2б от ЗРАСРБ за научна област 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология показва изпълнението на националните изисквания за академичната длъжност „доцент“. Научните приноси на гл. ас. д-р Василев, демонстрирани в неговите публикации и в доклади на научни конференции (11 в периода 2015-2021), участието му в 4 научни проекта и преподавателската му дейност доказват кандидатурата му за академичната длъжност „доцент“ като напълно основателна. Убедено подкрепям неговото избиране на тази длъжност и препоръчвам на уважаемия Академичен съвет Цветан Василев да бъде избран за академична длъжност „доцент“ по професионално направление 2.1. "Филология" (Класически езици). Това ще е важна стъпка в неговото кариерно развитие, предпоставяща добри перспективи и за развитието на преподавателския състав на Катедрата по класическа филология на СУ „Св. Климент Охридски“.

София

13 юни 2022 г.